

Oikeusministeriö
Lausuntopalvelu

Lausuntopyyntö VN/4305/2022, 7.9.2022; arviomuistio OM 2022:29

Maalittamisen rikosoikeudellinen sääntely

Medialiitto kiittää ministeriötä lausuntopyynnöstä ja esittää huomioinaan arviomuistioista ja siinä ehdotetusta rikoslain muuttamisesta seuraavaa:

Pääviestit

- Jatkovalmistelussa tulee huolellisesti punnita harkitun uuden rangaistussäännöksen sananvapautta rajoittavia sekä sananvapautta edistäviä vaikutuksia.
- Lisäselvitystä tarvitaan erityisesti niin kutsutun vaientamisvaikutuksen todentamiseksi sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan kansallisesta liikkumavaran laajuudesta asiassa.
- Tunnusmerkistön on pysyttävä suppeana ja tarkkarajaisena. Joiltakin osin on myös harkittava sen rajaamista vielä nyt ehdotettua suppeammaksi, samoin kuin rikosnimikkeen muuttamista tunnusmerkistöä paremmin kuvaavaksi. Tällainen nimike voisi olla esimerkiksi häirinnän järjestäminen.

Tarkemmat huomiot

1. Maalittaminen tietoverkossa on ilmiönä verrattain uusi. Käsitteelle on esitetty julkisuudessa ja tutkimuksissa useita eri määritelmiä, jotka vastaavat vain osin toisi-

aan. Tästä syystä teot, joiden rangaistavuutta arviomuistiossa harkitaan, eivät sellaisenaan täysin vastaa ilmiötä, jota maalittamisena kulloinkin on tutkittu. Tämä määritelmähaaste on arviomuistiossa hyvin tiedostettukin.

Edellä mainitun yleisen määritelmähaasteen lisäksi sääntelytehtävää vaikeuttaa maalittamisilmiön *kaksijakoinen suhde sananvapauteen perusoikeutena*. Yleiskielessä maalittamisena pidetään tavallisesti sekä tekoja, joita voidaan pitää moitittavina ja joiden osalta sananvapauden rajoittaminen voi olla oikeasuhtaista, että tekoja, joita valtion tulee sananvapauden oikeutettuna käyttönä sietää, suvaita ja jopa edistää. Myös puhuttaessa maalittamisilmiön negatiivisista vaikutuksista yleisellä tasolla saatetaan viitata sananvapaussuojan piirissä olevien ja sen ulkopuolelle jäävien tekojen yhteisvaikutuksesta. Vaikutuksilla ei tällöin luonnollisesti-kaan voida perustella kriminalisoinnin tarvetta.

On selvää, että monet esimerkiksi yhteiskunnalliseen, tieteelliseen ja taiteelliseen kritiikkiin kuuluvat kannanotot synnyttävät kohteelleen hyvin samankaltaisia vaikutuksia kuin arviomuistiossa kriminalisoitavaksi ehdotetut teot. Tähän arviomuistiossa myös viitataan, etenkin referoitaessa Kristiina Koivukarin tutkimusartikkelia (s. 63).

Koska kyse on jokaisen sananvapauteen puuttuvasta rangaistussäännöksestä, tunnusmerkistön tulee olla *erityisen tarkkarajainen ja suppea*, mihin ehdotuksessa on pyrittykin. Tämä lähtökohta on jatkovalmistelussa säilytettävä ja tunnusmerkistöä on pyrittävä osin edelleen tarkentamaan ja kaventamaan.

2. Maalittamisella – sekä ehdotetun kriminalisoinnin suppeassa että yleiskielen laajassa merkityksessä – voidaan perustellusti olettaa olevan ns. *vaientamisvaikutusta*. Kielteisen julkisuuden kohteeksi joutuminen kannustaa luopumaan osallistumisesta julkiseen keskusteluun ja on siten omiaan vähentämään sananvapauden käyttöä. Journalismin näkökulmasta haitallista on sekä journalisteihin itseensä kohdistuva paine että vaikeus löytää haastateltavia. Kohdistuessaan epätasapuolisesti etenkin vähemmistöryhmiin vaientamisvaikutus voi myös vähentää keskustelun moniarvoisuutta ja siten haitata sananvapauden toteutumista. Tästä syystä nyt harkittavalla kriminalisoinnilla on paitsi sananvapautta rajoittavia, ainakin jossakin määrin *myös sananvapautta edistäviä vaikutuksia*. Juuri jälkimmäisiä on useissa poliittisissa kannanotoissa viime aikoina painotettu.

Paitsi että laillinen ja laitton henkilöön kohdistuva negatiivinen viestintä on kyettävä erottelemaan toisistaan, vaientamisvaikutuksen laajuuden arviointi vaatii vielä lisää todentamista. Passiivisuudelle julkisessa keskustelussa on epäilemättä muitakin syitä. Edellä mainitun oikeutetun henkilöön kohdistuvan kritiikin ohella vaikenemiseen saattaa kannustaa esimerkiksi julkisuuden hallitsemattomuus tai tunnistamattomana pysymisen eräät käytännön edut. Lisäksi on muistettava, että vaikeneminen on myös yksilön oma valinta, jota sananvapaus perusoikeutena niin ikään suojaa (ns. negatiivinen sananvapaus).

3. Arviomuistiossa luonnosteltu maalittamisrikoksen tunnusmerkistö on *varsin tarkkarajainen* ja siinä otetaan *sananvapaussuojan edellytykset kohtuullisen hyvin huomioon*. Tähän tulokseen on päästy etenkin 1) määrittelemällä häirintätarkoitus kriminalisoinnin ehdoksi, 2) ottamalla käyttöön rikoslain 24 luvun 8 ja 9 §:ää vastaavat sananvapautta turvaavat poikkeukset ja 3) tulkinnallisella vaatimuksella siitä, että häirintätarkoitus voidaan päätellä viestistä itsestään (s. 86).

Riski syyllistyä tunnusmerkistössä tarkoitettuun maalittamiseen journalistisessa toiminnassa lienee vähäinen. Jotta sananvapaus yhteiskunnassa ja journalismissa voi toteutua, on kuitenkin huolehdittava, ettei rikoslailla myöskään vaikeuteta enempää kuin on välttämätöntä toimintaa, jolla aiheita nostetaan esille sosiaalisessa mediassa tai muilla verkkoalustoilla. Verkkoviestit ovat usein tärkeitä tietolähteitä asioiden journalistiselle käsittelylle.

Ehdotetun tunnusmerkistön näkökulmasta vaikea tulkintatilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun yleisempää merkitystä saava arvokeskustelu aloitetaan valitsemalla epäkohtaa havainnollistavaksi esimerkiksi yksittäisen henkilön sosiaalisessa mediassa julkaisema, tämän omaan toimintaan liittyvä viesti. Tällöin viestinnän yleinen tarkoitus mahtuu tunnusmerkistön poikkeusten piiriin, mutta kohdehenkilön valinta voi olla tietoinen ja maalittamisen kaltaiset seuraukset viestin lähettäjän helposti ennakoitavissa.

4. Tarkkarajaisesta ja suppeasta tunnusmerkistöstä huolimatta on perusteltua erikseen huolehtia, ettei journalistista tiedonvälitystä voida pitää maalittamisena siinä näkökulmasta, että uutisointi kohdistuisi toistuvasti samaan henkilöön tai esimerkiksi käsitelisi toistuvasti julkisessa tehtävässä toimivan henkilön sellaista yksityiselämän toimintaa, jolla voi olla merkitystä arvioitaessa tämän edellytyksiä toimia tehtävässään. Tämä olisi mahdollista tehdä viittaussäännöksellä lakiin sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) säätämällä, ettei maalittamisena pidetä mainitun lain 2 §:ssä tarkoitettua julkaisu- tai ohjelmatoiminnassa julkaistuja viestejä.
5. Ehdotuksen suhdetta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan tulkintakäytäntöön tulee jatkovalmistelussa tarkastella arviomuistiossa nyt tehtyä huolellisemmin. Etenkin ihmisoikeussopimuksen 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kiellon soveltamista niin sanottuun vihapuheeseen on arviomuistiossa kuvattu epätarkasti ja yleistäen (s. 45–46).

On totta, että osa vihapuheesta jää ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä sananvapaussuojan ulkopuolelle 17 artiklan perusteella. Kaikkeen vihapuheeseen tai etenkin kaikkeen maalittamiseen sääntö ei kuitenkaan sovellu.

Jatkovalmistelussa on arvioitava perusteellisemmin, kuinka laajasti maalittamiseen voidaan rikosoikeudellisin keinoin puuttua rikkomatta 10 artiklaa. Lisäksi on huomattava, että perustuslakiin ei sisälly oikeuksien väärinkäytön kieltoa, joten

kotimaisessa oikeudessa myös 17 artiklan ehdot täyttäviin ilmauksiin kohdistuvia kriminalisointeja on tarkasteltava säännönmukaisesti perustuslain 12 §:n rajoitusedellytysten näkökulmasta.

6. Koska ehdotetun rikoslain säännöksen tunnusmerkistö kattaa varsin vähäisen osan siitä ilmiöstä, jota yleiskielessä on totuttu nimittämään maalittamiseksi, on jatkovalmistelussa perusteltua arvioida myös vaihtoehtoisia rikosnimikkeitä. Kuvaavampi nimike voisi olla esimerkiksi *häirinnän järjestäminen*, joka toisi esiin valitut rajaukset paremmin kuin käsite maalittaminen.

Medialiitto ry

Jukka Holmberg
toimitusjohtaja

Mikko Hoikka
toimialajohtaja

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Suomen Kustannusyhdistys ja Uutismedian liitto. Yhdessä edustamme noin 650:tä yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Media-alan ja painoalan yritykset työllistävät Suomessa suoraan 22 000 henkilöä ja yritysten yhteenlaskettu liikevaihto on 3,7 miljardia euroa.